

Tiszatáj '79

Milyen volt a tavalyi Tiszatáj? A meghívottakat véleményeszerűre, vitára ösztönözte a Kulturális Minisztérium irodalmi, sajtó- és tájékoztatási főosztályának értékelése. Lényegét az alábbiakban úgy foglalhatjuk össze, hogy a hozzászólásokban elhangzott legfontosabb észrevételekkel hosszabbítjuk meg.

Induláskor a Tiszatájon kívül egyetlen hazai folyóirat sem vállalta olyan következetesen a közép-kelet-európai hídszerepet, egyikük sem tudatosította annyira azt a — ma már közhelynek tűnő — tényt, miszerint a nyelvi közeg és a nemzeti kultúra folytonossága minden irodalom lényegi meghatározója. Fiatal költők, írók sereges jelentkezése, közlése és méltatása másutt — ugyancsak ritkaságszámba ment akkoriban. De nem csupán az induló új tehetségek számára volt bátorító kibontakozási terep a Tiszatáj: vonzáskörébe kerültek mindazok, akik hitet tettek (és tesznek) magyarság és európaiság; szocialista nemzetköziség és korszerű hazafiság egymáshoz fonódó, egymást kölcsönösen és nélkülözhetetlenül feltételező ügye mellett. Így lett „belső munkatárs” — a szó tisztéletbeli értelmében — Illyés Gyula, Nagy László, Csoóri Sándor, Kányádi Sándor, Agh Ist-

ván, Szécsi Margit, Kiss Ferenc, Czine Mihály. Ugyanakkor a Tiszatáj mindig is nyitott volt az új esztétikai áramlatok előtt — ezt bizonyítja Tandori Dezső, Petri György, vagy legújabbban éppen Tóth Erzsébet, Szikszay György, Benkő Attila, Osztojácskán Béla szerepeltetése (hogy csak olyan költőket említsünk, akiknek saját hangjuk, s szinte egyszemélyes „irányzatuk” van).

Első közelítésre furcsa megállapításnak tűnhet, hogy például a januári számban, a kubai forradalom győzelmére való emlékezésnek és tisztelgetésnek is van közvetlen helyi jellege, Szedgedhez kötődő vonatkozása: a József Attila Tudományegyetemen működő dél-amerikai tanszék a távoli földréz történelmével, kultúrájával, mai életének alakulásával foglalkozik, s így nem tekinthető pusztán évfordulós gesztusnak egy szegedi folyóiratban a kubai költők ilyen mértékű, hangulatos bemutatása sem. Nem kapcsolható közvetlen aktualitáshoz a decemberi szám. Híd rovatainak versanyaga mai ésköltők tollából. Azt, hogy éppen asszonyköltőkre esett a választás, az ésköltés történelmi indokolja — erről az előző tájékoztatás szakavatottan és mértéktartóan.

Nehezebb megfogalmazni, mint számról számrá tapasztalni és átérzeni, hogy a hazai szerzőgárda megválasztása esetenként és az évek átlagában milyen alapon történik. Általánosságban talán azt mondhatnók, hogy az alapvető közönséget inkább a köztöltő írók emberrel szembeni magatartásában, mintsem az egyes versek, novellák esztétikai, s különösen nem stílusbeli egységében vagy hasonlóságában fedezhetjük fel. A lap alapvető jellegét az erős vers- és a kritikai rovat adja meg. Itt kell hangsúlyozni, mennyire fontos és üdvös, ha egy folyóiratnak sajátjának mondhatók, évek óta rendszeresen foglalkoztatott kritikai gárdája van. Vekerdi László, Görömböi András, Grezsa Ferenc, Vasy Géza, Kulcsár Szabó Ernő, Alföldy Jenő, Csűrös Miklós, Kiss Ferenc, Márkus Béla írásai — a versrovatot gondos megválogatása mellett — képesek alapvetően meghatározni egy-egy szám arculatát. Sokatmondó adat, hogy a Tiszatáj tavaly 99 könyvről közölt bírálóit, s ennek a fele szépirodalmi mű volt, a fennmaradó rész többsége pedig irodalom- és történettudományi tárgyú. Ennél is többet jelent azonban, hogy ezek átlag-színvonala megfelelő, jó, s nem kevés kritika emlékezetesen átgondolt, alaposan megírt.

A Tiszatáj szerencsésen ápolja

az esszé műfaját (Illyés, Csoóri, Tandori, Pintér Lajos írásai). A műterem-látogatások beszélgetései is színvonalasak, néha kiváló írók vállalkoznak a riporter szerepre, s például Németh József, Zoltány István, Segesdi György — s még folytathatnánk a névsort — bemutatásának helyi jellege és aktualitása is van. Különösen a Segesdi-interjúknak és a szerző munkái reprodukciós bemutatásának időzítése volt kitűnő: a szegedi árvízi emlékmű pályadíjnyertes alkotóját abban a márciusi számban ismerhetjük meg, amelyben külön tömböt szenteltek a szegedi nagyvíz századik évfordulójának (Tóth Béla, Sz. Simon István és Horváth Dezső írásai). A versrovatot erőssége a szerzőgárda rugalmas, ugyanakkor mégis karakteres megválasztásában rejlik. E költők gyakran publikálnak más fórumokon is, mégis a legtöbbször megokoltnak érezzük, hogy miért éppen ezeket a verseket küldik a Tiszatájnak a szerzők, illetve miért éppen ezeket választják ki a szerkesztők. Stílusirányítások egységéről nem beszélhetünk a költők kiválasztásában sem. Tandori Dezső és Csoóri Sándor, Orbán Ottó és Döbrentei Kornél, Marsall László és Farkas Árpád nem vallanak közös ars poeticát. Az értékek felkarolása, bemutatása azonban mégsem vezet eklekticizmushoz. Amennyire nincs favorizált stílusirányzat a lapban — annyira nincsen favorizált költőnemzedék sem.

A prózarovat viszonylagos gyengesége — országos betegség. Mocsár Gábor, Esterházy Péter, Kurucz Gyula, Bor Ambrus egy-egy fontos novellája mellett, igazán emlékezetesek ebben az évben a már nem élő Féja Géza, Németh László, Sarkadi Imre, Tamási Áron töredékei, kiadatlan írásai voltak. A szerkesztőség tehát ügyesen, ugyanakkor missziót is betöltve igyekszik eltakarítani a prózarovat viszonylagos gyengeségét, közelmúltban elhunyt íróink műveinek közlésével. Mindez nem pótolhatja azonban az élő — és főleg, a fiatalabb — tehetségek jelentkezését, felkutatását. Az irodalomtörténeti tanulmányok Déry Tiborról, Kodolányi Jánosról, Radnóti Miklósról, Németh Lászlóról, Veres Péterről szólnak. Hasznosak, olvashatók és tartalmasak voltak az interjúk is, amelyeket a szerkesztőség általában a szépirodalmi tömbben közölt — jogosan. A Süttö Andrásról, Domokos Pál Péterrel és az Illyés Gyulával folytatott beszélgetések különösen színvonalasak és izgalmasak voltak, hiszen a megszólaltatott írók — művek és műfajok, népköltészet gyűjtéseiről, nem csupán az irodalom kérdéseiről, hanem népünk életének felébredéséről, eseményeiről, történelmi fordulatairól és mai sorskérdéseiről is mély személyes átéltséggel nyilatkoztak. Erősödött 1978 óta a Művészet rovat — a közölt cikkek száma és minőségi javulása is igazolja. A szegedi színház folyamatosan ösbemutatójáról kritikát közölt a Tiszatáj, s a legfontosabb szabadtéri produkciókat is értékelte.

Összességében a folyóirat 1979. éves mérlegét pozitívan mondhatjuk. A Tisza partjairól ellátni a tágabb hazába, Európába, a világra, s a szegedi szerkesztésű folyóirat hangja ugyancsak megszerezte, határokon túra is elhat. Szerzőjének lenni, megjeleneni a lapjain, 1979-ben is tisztességet, rangot jelentett.

Eddig a minisztériumi értékelés, mely a maga nemében nem új keletű, hasznos vállalkozása az irodalmi főosztálynak. A vitában részint egyik-másik passzusát ragozták tovább, ugyanakkor elhangzott jó néhány hasznos észrevétel, ötlet, javaslat is. A megyei lapkiadó vállalt igazgatója, Kovács László, a februári árvál-

tozás hatását elemelte, ami érzékenyen érintette a terjesztést, főleg az árshelyeken vásároltak kevesebbet a Tiszatájból. A lap átlagos példányszáma a 4 ezer fölöttől 3650-re esett vissza, viszont az előfizetők száma emelkedett. Biró Zoltán, a minisztérium főosztályvezetője annyiban egészítette ki a beszámolót, hogy a Tiszatáj az irodalmi irányzatok „népfrontelvét” érvényesítve is önálló arculatot viselt, s tudott nyitott maradni. Az író, Mocsár Gábor irodalmi tudatunk megvilágosodásának nagy eredményét méltatta abban, hogy míg korábban azon kellett vitakozni, Kányádi Sándor magyar költő-e, napjainkra a Tiszatáj evidenciaként tudatosítja ezt. Elgondolkodtató viszont, hogy sok könyvtár mondta le a folyóirat előfizetését, vagy legalábbis kevesebb példányt rendelt belőle. Ő is, mások is hangoztatták, többet lehetne a lap a fiatalok felfedezéséért, anyagaik gondozásáért. A tavalyi értékeléskor elhangzott bírálatok zöme nem talált süket fülekre, megszívlelték azokat — summázta Szabó G. László, a megyei tanács elnökhelyettese —, különösen a Műterem-látogatás sorozat váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Biztatott a helyi jelleg erősítésére, hogy a Tiszatáj még erőteljesebb összekötő legyen az e tájon élő és alkotó, különböző területeken dolgozó művészek között. Maga is, mások is hiányolták a jó értelemben vett szellemi izgalmat kavarázó vitákat, és hangot adott annak a véleménynek, hogy a cikkek egyikének-másikának túlzottan magas szakmai mércéje árthat az olvasmányosságának. Banyainé dr. Birkás Mária, a városi tanács elnökhelyettese azon tűnődött, mitől nem jut el igazán az itt termő irodalom, művészet, ahhoz az értelmiséghez, mely Szedgeden lényegesen nagyobb számban él, mint másutt vidéken. Hogy a gazdasági nehézségek először a kultúra pénzének lefaragásánál jelentkeznek, égető gondja a tanácsi dolgozóknak is. Miként lehetne elejét venni a termelőzömek szemléletében? Anus József, a Tiszatáj főszerkesztő-helyettese vitát ígért a lapban. Hamarosan tanulmányt közölnek a társadalomtudományi kutatómunka decentralizálásáról, s ettől remélnék szellemi izgalmat kavarni, hozzászólásokat. A színházal-

nem tudnak zöldágra vergődni, „szeretnék, de nem hagyja magát”, a hamarosan elapadó Műterem-látogatás sorozatot viszont a Színészarcok közelről sorozat váltja majd föl, ahol a Szedgedről elszármazottakról és az itt alkotó jelentősebb egyéniségekről rajzolat portrét. Dr. Tamási Mihály, a Csongrád megyei Hírlap főszerkesztője a napilap és a folyóirat együttműködésének eddig kiaknázatlan lehetőségeiről, és arról szót, hogy a kapcsolatokat csak szigorúan elvi alapon tudja elképzelni. A Délmagyarország és a folyóirat viszonyát taglalta Sz. Simon István, lapunk főszerkesztő-helyettese szót a folyóirat irodalomszervezői tevékenységének hézagairól is, a még mindig közelebb kellene, ám publikációhoz alig, vagy egyáltalán nem jutó alkotókról. Dr. Vörös László, a Tiszatáj főszerkesztője elmondta, az egyetemi alkotókör ígéretes tehetséggel fiataljai mindenképp szeretnék bekapcsolni a szerkesztőség munkájába, ám a kispózza verszegényegére receptet maga sem tud a műfaj, egyszerűen hiánycikk, a nagypróza pedig nem rendezkedhetne be. Dr. Sebe János, a megyei pártbizottság osztaályvezetője méltatta a lap következetességét, mellyel hármas koncepciójának (az össz-magyar irodalomból válogatásnak, a nemzetközi kitekintésnek és a helyi erők szerepeltetésének) ideológiai hibáktól mentesen, színvonalasan felel meg. Igen nehéz otthon lenni a határainkon túli magyar és nem magyar irodalomban — hangoztatta —, a lapnak ezt a profilját ma már senki sem vitatja.

N. I.

Herceg Árpád

József Attila

már nagyon-nagyon zuhogott a múlt szemét verte csak verte a történelem s úgy tűnt valamit végképp megtanult

kire rábízott a test az árvaság hogy őrizze meg mint bárki másét elherdálta egyetlen biztos tulajdonát

Weöres Sándor

Lég

Az égből függ a táj, mint óriás parittyá, a szűk látóhatár koronává szorítja.

Dombok hullámait felhőkre válaszolnak, patak csillámai a menny felé nyomulnak.

S a fent és lent között csóváit a szeleknek sugárba öltözött levegőt libegtetnek.

Zelk Zoltán

Idegen vánkoston

Idegen vánkoston idegen álmokkal vitázva — úszik a fehér kórházi vaságy, vetül a budai tetőkre árnya. Hallom, egy utcára dobott kölyökkutya vínyfog a sárban, magamhoz intem, nyulok is érte —;

lábamnál kuporog a hála. Aludjunk loncos szívű kiskutyám, tegyük el magunk éjszákára, jön ügyis majd a reggel, s visszaránt a lakhatatlan valóságba!

A kudarc dicsérete

Több a kudarc a tudomány történetében, mint a siker. S az ember egy pillanatra elkeseredik, ha arra gondol, hogy hány meg hány semmibe hullott álom, hány, meg hány derékbatört szándék, hiábavaló erőfeszítés előzte meg és követte az emberi elme pillanatát. Ugy hevernek a felismerület, elvetett gondolatok és gondolatrendszerek a nehezen kitaposott út mentén, mint tört tengelyű szekerek, felrobant kazonok, szárnyaszegett repülőgépek. Látszólag hiábavaló erőfeszítések jelei ezek, a száz és ezer éveken át tartó töprengések és viták eredményeinél sokkalta nagyobb tömegű eredménytelenségek.

De csakugyan hiábavalók voltak ezek az erőfeszítések?

A kudarcok csakugyan elkerülhetetlenek? S feleslegesek-e? A munkán és társas együttműködésünkön kívül, sőt azt megelőző; legnagyobb tanítómesterünk a természet. S a természet nem bővelkedik-e kudarcokban? Zsákutcák, meghiúsult kísérletek tömege kellett ahhoz, hogy a törzsejlődés csúcán megjelenjék az ember. Szükségesek zsákutcák, szükséges meghiúsult kísérletek voltak ezek, s újra és újra csodáljuk a természet törvényeinek bonyolult szabályait, amelyek szükségképpen hatottak úgy, ahogyan hatottak. És ugyanilyen elismerő csodálkozással nézzük emberi őseink legelső, primitív szerzeményeit, a talán még abban az időben is félresikerültnek számított csalé cseréptálat, az otromba marokkóvet, a durva kőbaltát. S szinte áhítattal nézzük meg azokat a rajzolatokat, állatábrázolásokat is, amelyek pedig az akkori idők közepes vagy csukély tehetségű „művészeitől” származtak, mert hiszen ismerünk náluk jobbkat, szebbeket, a zsenialitás megnyilvánulásának lenyűgözőbb példáit is.

Csak a régi gondolatokat mosolyogjuk le, csak a régi eszméket kicsinyeljük le, mint felnőtt a gügyögő gyermeki szót.

Persze, nincsen könnyebb, nincsen egyszerűbb, mint a modern filozófia, a korszerű világnézet birtokában günyösen mosolyogva félresöpörni Platont, Spinózt, Schopenhauert, Kantot, Owent,

Dühringet, Toynbeet, Sartret — mit akarnak ezek a jámbor tévelygők, mit tudnak ezek nekem mondani? A révbefutottak gögje csendül meg az ilyen véleményekben, azoké a révbefutottak, akik valószínűleg egyetlen sort sem olvastak az általuk fitymált gondolkodóktól, csak nevüket ismerik, s tudják róluk, mert megtanulták, hogy tévedtek. Így, sommásan: tévedtek. S többnyire azok az emberek legyintenek a leghatározottabban a régi gondolkodókra, akikről egyáltalán nem lehet nagy gondolatokat várni, talán még középszerűeket sem. Olyanok ezek az emberek, mint az arisztokrata fiú, aki öröklött kincselre és címére, címerére büszke — mással nemigen van büszkélkedni valója.

Ne legyen félreértés: ne fogadjuk el a megcáfolt, elavult gondolatokat, semmiféle nosztalgia vagy hagyománytiszteltel ne tegye konzervatívá gondolkodásunkat. De ismerjük meg és becsüljük nagy elődeinket, ismerjük meg még a kudarcszámba menő gondolatokat is, mert ezek nélkül sehol sem volnánk. Ne feledjük el, hogy még a legforradalmibb új gondolatrendszer sem egyetlen emberfelelti ember műve — mert nincsen előzmény nélküli emberi gondolat, mert mindaz, ami ma van, az létét sok korábbi kudarcnak, s néhány korábbi gondolat sikerének köszönheti.

Valamivel kevesebb fölényességét, s valamivel több szerényességét! Vannak példák ez utóbbira is. Lenin közmondásos szerényessége annyira ismert, hogy erre hivatkoznak már szinte illetlenség. De hadd hivatkozzam egy másik nagy gondolkodó bölcs alázatára, a háromszáz évvel ezelőtti élni zseniális gondolkozóra, Newtonra, akit már életében az emberi nem dicsérének neveztek. Emlekezünk rá, hogyan válaszolt Newton a dicsőítményekre, a kitüntetésekre, a megbecsülés ösztöne belső és látványos külső jeleire? Így: „Azért látssom ilyen nagygnak, mert óriások vállán állók.”

És az említett óriások gondolatainak legtöbbjét éppen Newton taszította félre, éppen ő minősítette nyilvánvaló kudarcoknak.

KEMÉNY DEZSŐ